
MOMA DIMIĆ

TELEVIZIJA I FILM U DANAŠNJEM DRUŠTVU*

MOMA DIMIĆ: Televizija je relativno mlad medij masovne komunikacije. Još novijeg datuma su teorijska (i čak filozofska) razmišljanja o značenjima ovog izražajnog sredstva. Vaša knjiga *Osmi sila*, štampana 1971. g. u Beogradu, je u stvari prva ozbiljna studija ove vrste kod nas. Šta vas je privuklo da oblast pretežno književne i filmske esejistike, kojom ste se dugo bavili, zamenite interesovanjem i kontemplacijama o ovom novom i na prvi pogled, bar što se tiče artističkog izražavanja, još nedovoljno formiranom mediju?

VLADIMIR PETRIĆ: Najpre, ne bih se složio da sam svoje prevashodno interesovanje za dramsku književnost i film *zamenio* proučavanjem televizije. Ja sam TV prihvatio kao proširenje svoje opšte teorijske preokupacije sredstvima izražavanja i komunikacija. Posebno me zanima uticaj televizije na sredinu i njena funkcija u društvu, a iznad svega njena estetička suština i strukturalna razlika u odnosu na film. U današnje vreme, kada se uzajamni odnos među raznim umetnostima tako snažno prepliće, kada tehnološka evolucija ogromnom brzinom dodaje nove kapacitete već postojećim sredstvima izražavanja, naročito pozorištu, radiju i filmu, potpuno je neceleshodno zadržavati se isključivo u okvirima jednog medija.

Naravno, u jednoj stručnoj analizi neophodno je ponirati u dubinu strukture određenog medija kojim se čovek bavi. Ali, upravo da bi se shvatila njegova prava suština i trenutni stadijum njegove evolucije, neimovno je da se onaj

*) Ovo je bila tema o kojoj je književnik Moma Dimić, za vreme svog boravka u SAD, razgovarao sa dr Vladimirom Petrićem, profesorom Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu. Petrić ove godine drži predavanja iz teorije i istorije filma na Fakultetu likovnih umetnosti i komunikacija Harvardskog univerziteta.

koji proučava određeni medij osvrne na ostale medije koji ga okružuju i svojim dejstvom, bilo direktno ili indirektno, transformišu. Da ne govorimo o makluanovskoj tezi prema kojoj stari mediji postaju objekti — sadržaji strukture novih medija; ili o sve snažnijem pokušaju stvaranja jedinstvenog *mixed-media* fuzijom elemenata raznih sredstava izražavanja. Savremeni teoretičar bilo koje grane umetnosti mora da uzme u obzir ovaj koeficijent interrelacija medija u modernom dobu. Inače, po prirodi stvari, ostaće zarobljen u citadeli ograničene specifičnosti koja, makoliko bila iscrpna i precizno „obrađivana“, ne može biti potpuna, budući da isključuje element uzajamnog prožimanja, bez kog danas nijedan medij ne može da dosegne svoj puni život i svoje apsolutno dejstvo.

Drugi izraz iz Vašeg pitanja ukazuje na jednu karakteristiku televizije koja se meni čini značajnom i fascinantom. To je „razlog“ zbog koga televizija „na prvi pogled“ izgleda „nedovoljno formirana“, a taj utisak proizlazi upravo iz same njene prirode kao tehnološkog medija. Možda još više nego film, razvitak televizije ovisi od tehnološke evolucije mnogih komponenata koje ovaj medij sačinjavaju. U tom smislu televizija se može posmatrati kao nova, *kvalitativna* faza razvitka filmskog medija, nastala u trenutku kada su se kvantitativne komponente registrovanja i distribuiranja auditivno-vizuelnih jedinica namnožile i usavršile do te mere da je rezultat doveo do rađanja novog medija. Međutim, već od samog začetka televizije postalo je jasno da se promene u njenoj strukturi obavljaju daleko većom brzinom nego što su se događale u filmskom mediju (nemi film — zvučni film — kolor film — prošireni ekran — trodimenzionalni film)! Među mnogim tehnološkim unapređenjima televizije — od kojih svako na svoj način i prema svojoj prirodi proširuje dejstvo i domet televizije — trenutno su najznačajnija tri fenomena: 1) Elektronsko transponovanje minijaturne televizijske slike u projektovani kadar veličine normalnog filmskog ekrana; 2) Usavršenje simultanog i direktnog prenosa televizijske slike preko satelita; 3) Masovna produkcija portabl-magnetoskopa, tzv. „portpak“, koji sadrži lakopokretnu televizijsku kameru, aparat za reprodukciju slike i zvuka, kao i aparat za optičku montažu magnetoskopske trake širine 2,5 cm.

MD: Govoreći o televiziji, Vi se isključivo zadržavate na njenom tehnološkom i tehničkom aspektu, a nimalo na estetičko-značenjskom. Da li to znači da za Vas ovaj medij predstavlja više tehnički fenomen komuniciranja, a ne i sredstvo mogućeg umetničkog dejstva?

VP: Više pitanje neodoljivo podseća na pitanja koja su gotovo redovno postavljana ljudima koji su se interesovali za film u vreme njegove mladosti. Luj Delik, francuski teoretičar filma dvadesetih godina, reagovao je na takvu vrstu pitanja sledećom tezom: „U ovom trenutku razvitka filmskog medija veoma je značajno biti svestan onoga što on jeste, kako bi se film mogao koristiti na način koji najviše leži njegovoj prirodi i koji će biti u najvećoj meri filmičan.” Moj odnos prema trenutnom tehnološkom stanju televizije približava se Delikovom teorijskom odnosu prema filmu dvadesetih godina. Ovaj stav nije posledica mog opšteg teorijskog koncepta koji ja namećem TV-mediju. On je rezultat moje svesnosti mnogih tehnoloških usavršavanja televizije, unapređenja koja neminovno moraju da deluju na promenu televizijske strukture.

Navešću neke primere koji, u isto vreme, mogu detaljnije da objasne sva tri pomenuta aspekta tehnološkog unapređenja televizije. Godinama se već piše (i ja sam o tome pisao) kako film emitovan preko televizije gubi od svoje estetičke specifičnosti i od svog identifikacionog dejstva, ne samo zbog smanjenja kadra i promene fotografske strukture slike, nego i zbog načina na koji se televizija doživljava u domaćem porodičnom krugu. Prošle zime bio sam pozvan na M.I.T. (Masačusetski Tehnološki Institut) gde je demonstriran prvi popularni transformator televizijske slike, „ADVENT TV PROJECTOR”. U stvarnosti to je jedna kutija, ne veća od kabinet-televizijskog prijemnika, koja se postavlja na sredinu sobe. Na jednoj strani transformatora nalaze se dugmad za izbor kanala, kontrolu slike i zvuka, a na drugoj projekcioni tubus. Na pritisak dugmeta, televizijska slika se projicira na konusni ekran veličine 2×1,5 m. Na taj način dvadeset do pedeset osoba mogu da posmatraju televizijsku projekciju filma ili TV-emisije sa televizijskog programa. Iz razloga koji su estetičke a ne tehnološke prirode, vrhunski kvalitet slike postiže se u poluzamračenoj prostoriji. Kvalitet slike emitovanog filma je briljantan zbog toga što se tehnologija transformacije suštinski razlikuje od dosadašnjeg načina *mehaničkog* uveličavanja televizijske slike s minijaturnog ekrana i njenog projektovanja (pri čemu se bitno smanjuje fotografski kvalitet kadra). Novo tehnološko sredstvo „ADVENT” je elektronska jedinica koja transformiše elektroimpulse primljene iz etra direktno u svetlosne impulse. Uprošćeno govoreći, to znači da se film *projicira* na daljinu, pri čemu se zadržavaju sve optičko-auditivne osobnosti slike registrovane na filmskoj traci. Sa istim tehničkim rezultatom projicira se i magnetoskopska traka ili prenosi direktno snimanje

televizijskim kamerama. Pri tome estetički efekat je različit u sva tri slučaja. Film se vraća svojoj pravoj prirodi i ima dejstvo kao kad bi bio projiciran u manjoj bioskopskoj dvorani. Nasuprot tome, magnetoskopirana emisija po prima komponentu filmskog dejstva, koja nije u njenoj prirodi (budući da je umetnički koncipirana prema zahtevima malog televizijskog ekrana). Međutim, direktan prenos, na najveće ushićenje prisutnih, dobija sasvim nove perceptivne dimenzije — tj. zadržava sve osobenosti direktne televizijske emisije (neposrednost, istovremenost, autentičnost), i, istovremeno, deluje poput iluzije stvarnosti koja je svojstvena projiciranju filma u zamračenoj bioskopskoj dvorani. Svako ko se teorijski interesuje za televizijski medij ne može da ostane po strani ovakvog preplitanja dejstva filma i televizije. Neće li se usavršavanjem „ADVENT“-transformatora stvoriti novi, treći medijum, čija će suština biti u tome da distribuira filmove — i ne samo filmove, već i televizijske emisije i direktna snimanja — istovremeno celoj planeti (uz pomoć satelita) u uslovima koji su identični sa trenutnim projiciranjem filmova u bioskopskim dvoranama ili emitovanjem televizijskih traka pomoću magnetoskopskih kaseti ili prikazivanja „živih emisija“ u zatvorenim, ograničenim televizijskim dvoranama (TV-CIRCUIT)?

MD: Očigledno je da ovo novo tehničko sredstvo menja estetičko dejstvo kako filma tako i televizije. Ali, budući da je ono tek u razvoju, njegova potpuna funkcija odraziće se na medijum tek u budućnosti, pa bih predložio da razgovor usredsredimo na fenomen neposrednosti i istovremenosti direktnog televizijskog prenosa. U kolikoj meri neposredno prisustvo (pred ekranima) masovne publike u aktuelnim događajima utiče na sam kulturno-političko-psihološki stav gledalaca prema prikazanim događajima?

VP: Slažem se sa Vašim stavom prema „ADVENTU“, ali sa jednom primedbom. Kao teoretičar, ja imam prava, a i dužnost mi je, da analizujem i estetički preispitujem nove tehničke mogućnosti koje se otkrivaju u oblasti jednog medija, bez obzira na njihovu trenutno ograničenu primenu u praksi. No, budući da Vas više zanima sadašnji trenutak od neizvesne budućnosti — pređimo na neposrednost televizije.

Neposrednost i simultanost živog TV-prenosa su, zna se, najznačajnije karakteristike TV-medija. Umnožavanjem i tehnološkim usavršavanjem satelitskih televizijskih prenosnika ova karakteristika se neizmerno intenzivira i dobija aktivno aktualno dejstvo u društvu. Konačno je čitava planeta povezana u jedno, kako bi

Makluan rekao, „globalno selo”. Svako, u svakom trenutku, može da „prisustvuje” bilo kome događaju koji se odigrava bilo gde u svetu ili čak na Mesecu. Molim Vas da podvučete: govorim o *stvarnim, trenutnim* mogućnostima direktnog televizijskog prenosa kao i o *efektu* koji je moguće postići ako se date mogućnosti potpuno i slobodno koriste. Druga je stvar što pojedine društvene strukture ili političke grupacije ne dozvoljavaju da se te mogućnosti koriste ili se, pak, izrabljuju na jedan način koji je suprotan istinskim potrebama društva i sredine. No, to je sociološko-politički aspekt korišćenja TV-medija u koji ja ne bih želeo da ulazim, budući da je za mene značajnije teorijsko proučavanje strukture određenog medija, daleko više nego ispitivanje razloga zbog kojih se oni trenutno ne koriste, zloupotrebljavaju ili potiskuju u određenom vremenu i društvu.

S vremena na vreme, usled izuzetnog sticaja okolnosti, funkcija televizije kao najneposrednijeg komunikacionog sredstva, dobija svoje puno dejstvo i značenje, čak i u ovom našem vremenu u kome političke sile toliko pritiskaju sredstva masovnih komunikacija da ona često gube svoje suštinsko obeležje i delovanje: direktno suočavanje sa stvarnošću.

Na primer, u vreme nedavne kiparske krize i rasprave o njoj u Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija, direktan televizijski prenos odigrao je ogromnu ulogu u potpunom i adekvatnom obaveštavanju najšire (američke) javnosti o toku kompleksnih zbivanja. Jedan od kanala je neprestano emitovao tok sednica Saveta bezbednosti koje su trajale tri dana. Nekoliko kamera stalno su bile fiksirane na govornike, prateći atmosferu u dvorani Saveta bezbednosti. U trenucima protokolarnih intervala i kratkotrajnih pauza uključivani su reporteri koji su iznosili političke komentare o debati i intervjuisali stručnjake za grčko-tursko-kiparsku problematiku. Najznačajniji vid ovog živog prenosa bila je druga vrsta prekida direktnog emitovanja debate u Savetu bezbednosti — uključivanje direktnih slika događaja na Kipru prenošenih posredstvom satelita. Gledaoci su, tako, imali prilike da na jednoj strani prate verbalnu raspravu o tragičnom sukobu koji vode predstavnici raznih zemalja, pre svega grčki i turski ministar, kao i predsednik Makarios, a na drugoj da direktno gledaju sam tok događaja kako se oni u tom trenutku razvijaju „na licu mesta”. Na ovaj način publika je dobijala više autentičnih informacija o događajima nego sami učesnici debate u Ujedinjenim nacijama! Paradoks je doveden do potpunosti upravo zahvaljujući neposrednosti, istovremenosti, posvudašnjosti i „otvorenosti” koju omogućuje televizija.

Političari u Savetu bezbednosti bili su svesni da ih pri svakom njihovom postupku i nastupu prate oči miliona gledalaca. To su oni, po psihološkoj neminovnosti, morali da uzmu u obzir, a ne samo da vode računa o političkim stavovima svojih vlada. U toku debate oni nisu znali kako njihova gledišta istovremeno komentarišu novinarski, politički, ekonomski i istorijski stručnjaci (mada su bili svesni da se to odigrava „iza njihovih leđa”). Najmanje — i najporaznije za njih same — mogli su da znaju šta gledaoci vide na ekranu kao stvarni dokument krvoprolića koji se prenosi direktno putem satelita sa Egejskog mora. Čitava politička scena, koja bi sama za sebe mogla da predstavlja celovitu i autentičnu strukturu, preobrazila se posredstvom uključivanja satelitskog prenosa u tragičnu viziju netrpeljivosti savremenog sveta i političkih manipulacija koje vode više računa o svim drugim elementima međunarodnih odnosa nego o samim potrebama naroda. Sučeljavanjem slika tragedije, koja je dopirala neposredno do svesti običnih ljudi, sa teatralnim diplomatskim okršajem za okruglim stolom, otkrilo je kao na dlanu paradoks sazdan od disparatnosti između politike i stvarnosti. Razotkrivalačka moć televizije iskorišćena je ovaj put u pravom smislu: gromoglasni nastupi (ovaj izraz ovde izvanredno „klapa”) političara zaodnutih preteranom brigom za „dobro naroda” dobijali su često sasvim suprotno značenje na ekranu u vizuelnom konfliktu sa činjenicama koje nikakve fraze i deklaracije nisu mogle pobiti. Posle jednog ovakvog „živog prenosa” postaje jasno što se mnogi političari suprotstavljaju direktnom TV-prenosu sličnog ili još „komplikovanijeg” događaja, znajući da preko štampe ili radija mogu da preudese svoje stavove prema trenutnim potrebama i time da mnoge „nepoželjne” činjenice zadrže izvan javnosti.

MD: Ovo što ste izneli govori o nesumnjivoj moći i uticaju TV na široki auditorijum, kao i o njenoj borbi protiv tzv. lažne propagande. Da li je ova, da je nazovemo „urođena istinoljubivost” televizije krajnja granica u povezivanju sveta posredstvom savremenih komunikacija?

VP: Mislim da ni u čemu ne postoje „krajnje granice”, pa prema tome ni u stepenu do koga televizija kao komunikaciono sredstvo može da dopre. Mogućno je jedino naslutiti kako će izgledati komunikaciono ujedinjenje sveta budućnosti, ali se dometi ne mogu odrediti. Donedavno se, kao što i sami znate, verovalo da televizija nikada neće postati medij kroz koji bi masovna publika mogla da se izražava. Smatralo se da zbog skupoće tehnologije ili komplikovane (glomazne) tehnike, televizija neće nikad dostići popularnu primenu koju ima ama-

terska proizvodnja filma. Takva pretpostavka pokazuje se već danas potpuno neosnovanom. Nove japanske minijaturne „portpak“-kamere, snabdevene sistemom za snimanje slike i zvuka, reprodukovanje magnetoskopske trake i njeno neposredno optičko montiranje, dostupne su, kako po ceni tako i po tehničkoj jednostavnosti, daleko većem broju građana nego čak i amaterski film. Budući da je proizvodnja i tehnološka obrada magnetoskopske trake kudikamo uprošćenija i jednostavnija od filma, primena „portpak“-televizijskog sistema sve više zamenjuje ulogu filma u školama, institutima i filmskim klubovima. Ogroman broj ljudi sve se više izražava posredstvom ovakve „popularne“ televizije, što je u Americi dovelo do otvaranja velikog broja nezavisnih kanala i lokalnih televizijskih stanica koje isključivo emituju ostvarenja na magnetoskopskoj traci od dva i po santimetra (koja po standardu odgovara 16 mm filmskoj traci). U fotografskom pogledu slika je savršena, a zvučna komponenta neuporedivo bolja od tona koji se trenutno postiže optičkim zapisom čak i na 35 mm filmskoj traci.

MD: Siguran sam da nas u oblasti vizuelnih izražavanja očekuju još mnoge tehnološki nadmoćne „sprave“. Ja bih opet pokušao da se vratimo na teren ljudske vizije i samokreacije. Da li se može očekivati da jednog dana „portpak“-kamera ili neko drugo sredstvo dostigne estetičke rezultate koji se mogu ostvariti perom ili kičicom!?

VP: Zašto ne dodate peru i kičici — filmsku kameru?! Verujem da delite moje mišljenje prema kome je film, naročito u fazi razvitka neme kinematografije, postigao ostvarenja (recimo u sovjetskoj montažnoj školi ili u francuskim avangardnim eksperimentima) ravna najznačajnijim ostvarenjima u oblasti književnosti, slikarstva, pozorišta. Slični primeri mogu se naći i u istoriji savremenog zvučnog filma (Vels, Breson, Drajer, Felini, Ejzenštajn). Međutim, za razliku od nemog filma koji je, krajem dvadesetih godina, dostigao vrhunac vizuelnog izražavanja i obrazovao svoj sopstveni estetički sistem, zvučni film još uvek nije u potpunosti dosegao organsko jedinstvo optičkih i auditivnih komponentata. U tom pogledu savremena televizijska tehnologija može da unapredi film, odnosno da ubrza njegovu transformaciju iz tzv. „ozvučenog filma“ (tj. nemog filma kome je pridodat zvuk) u „potpuno zvučni film“. Ja verujem da će integracija ova dva medijuma u budućnosti dovesti do rađanja novog sredstva koje će posedovati najbolje komponente jednog i drugog. Tu mislim na kvalitet obojene trodimenzionalne kinematografske slike (koja se postiže uključivanjem lasera koji stvara iluziju

treće dimenzije u autentičnom prostoru) i magnetskog tonskog zapisa (koji, povezan s elektronikom, uspeva da zabeleži i registruje najtanjanije, kompleksne stereofonske efekte). Kada se ovako usavršena zvučna slika poveže sa modernim sredstvima televizijskog prenosa, čije sam osobenosti već naznačio, moguće je pretpostaviti kakve se izuzetne komunikacione i izražajne mogućnosti otvaraju pred ljudima u budućnosti. Ako mi i ne doživimo trenutak rađanja tog novog komunikacionog i izražajnog sredstva, koje će posedovati trodimenzionalnu filmsku sliku, stereo zvuk (koji proizvodi elektronski magnetoskop), mogućnost istovremenog emitovanja po čitavoj planeti i projiciranje slike na ekranu željene veličine — kažem: sasvim je nevažno što će se to ostvariti posle nas, jer je daleko značajnija činjenica da tehnološki razvitak stremi ka tom cilju i da već trenutna dostignuća garantuju da će se novo sredstvo roditi.

MD: Biću još konkretniji — pitanjem da li televizija, kakva postoji danas, ostvaruje umetnički značajne rezultate, tj. da li ste Vi (radeći u jednoj od tehnološki najrazvijenijih sredina kakva je Amerika) videli emisije koje bi se mogle meriti, u artistskom smislu, ako ne sa ostvarenjima književnosti i teatra, ono bar filma?

VP: Ostavljajući po strani Vašu implikaciju o estetičkim nivoima i vrednovanju literature, slikarstva i filma, neophodno je da istaknem jednu važnu činjenicu koja obeležava današnju američku televiziju. Svi televizijski kanali u Americi izdržavaju se isključivo od reklama koje se interpoliraju čak i u toku jedne emisije, te su zbog toga sva ostvarenja televizijskog programa namenjena isključivo komercijalnim zahtevima. U tom smislu američka televizija simbolizuje *par excellence* medij čija je funkcija apsolutno podređena zahtevima potrošačkog društva.

Naravno, postoje mnogi „vaspitni” i „prosvetni” televizijski kanali koje finansiraju razne kulturne ustanove i prilozi samih građana, i koji uopšte ne emituju reklame. Na tim kanalima, koji postoje u svim većim kulturnim centrima, mogu se videti veoma ozbiljne umetničke i kulturne televizijske emisije, kao i izvesna eksperimentalna ostvarenja karakteristična za specifičnost izražavanja posredstvom magnetoskopa koji je već dobio svoj specifični naziv *video expression*. Najveći deo dramskih i ozbiljnih muzičkih emisija na tim „vaspitnim” kanalima su evropske produkcije (dramske adaptacije BBC i baletske emisije francuske televizije) koje je i naša publika imala prilike da

vidi i da oseti u čemu je specifičnost televizijskog izražavanja.

Drugu vrstu programa sačinjavaju eksperimenti modernih, savremenih američkih stvaralaca kakvi su Ed Emšviler (Emshwiler), Sten Vanderbik (Vanderbeek), Džon Vitni (Whitney) i dr., koji ispituju televiziju i posebno magnetoskopsku traku kao mogućnost za jedinstveno umetničko stvaralaštvo. Njihovi eksperimenti se kreću od apstraktnih dinamičkih vizuelnih kompozicija ostvarenih posredstvom kompjutera do veoma složenog povezivanja čitavog niza efekata i radnji ostvarljivih jedino pomoću TV-sintetizatora (koji može da „komponuje” mnoštvo slika u jednu kompleksnu celinu). Ostvarenja koja sam video, naročito srealističke vizije Emšvilera, ukazuju na jednu novu estetičku formu koja se suštinski razlikuje i od teatra, i od baleta, i od muzike, i od filma — iako ih sve ujedinjuje na način koji je svojstven jedino tehnologiji magnetoskopa. Kao što je film inicirao razvijanje filmske kulture, tako magnetoskop podstiče video-kulturu!

MD: Specifičnost televizijskog medija je njegova kontinuirana prisutnost. Čini se da je televizijska publika maltene „doživotno osuđena” na viščasovno konzumiranje svakovrsnog programa. Nisu li retki trenuci uspešnih eksperimenata ili istinski nadahnutih ostvarenja pojedinih usamljenih autora (koji se u jednoj nacionalnoj televiziji svakako ne javljaju odveć često) nedovoljna naknada tolikom izgubljenom vremenu strpljivog, i često bespomoćnog, auditorijuma? Takođe, da li uvođenje multiplikovanog programa, koji je reklo bi se osnovno obeležje savremenog domaćeg američkog života (trinaest kanala) nadoknađuje slab kvalitet većine emisija?

VP: Opsednutost mase televizijom pre je „specifičnost” mase u određenim društvenim, ekonomskim i političkim uslovima, nego televizije kao medija. Opet podvlačim da su za mene, kao teoretičara, značajnija estetička dostignuća čak i najmanje grupe stvaralaca-eksperimentatora u ovoj oblasti, nego činjenica da (li) televizijski program komercijalnih stanica u praksi zadovoljava ukus i radoznalost masovne potrošačke publike. Taj aspekt televizije kao društvenog fenomena treba da proučavaju sociolozi i psiholozi. Mene interesuje na koji način televizijski medijum može da izrazi određenu ideju, emociju ili viziju a da pri tome taj izraz bude estetički autentičan i različit od izraza teatra i filma. I najmanje otkriće televizijske „specifičnosti” predstavlja za mene estetičku iskru iz koje se može razbuktati svojstven televizijski

ski izraz koji će obogatiti naše perceptivno iskustvo, i uzdići emisije do neophodnog umetničkog nivoa.

MD: Znači li to da Vas uopšte ne zanima televizija kao društveno-ideološki fenomen?

VP: Itekako me interesuje, ali kao što sam naznačio, isključivo pod uslovom da se društveno-ideološko dejstvo ovog medijuma ovaploćuje u okviru njegovog specifičnog načina izražavanja i komuniciranja. U tom smislu mene veoma zanima uloga televizije ne samo kao sredstva informisanja nego kao i odlučujućeg faktora u dugom i složenom procesu razvitka famozne Votergejt afere. Ako je tačno da je novinarstvo (preciznije *Vašington Post*) otkrilo javnosti zakulisne mahinacije najviših državnih i političkih američkih funkcionera, onda je isto tako sigurno, a i mnogo značajnije, da je televizija svojim aktivnim posredovanjem uticala na razvitak i ishod same situacije. Prisustvo kamera, iz dana u dan, u ambijentu ispitivanja i preliminarog suđenja učesnicima Votergejt afere, nagnalo je mnoge svedoke, suditelja i branitelja da otkriju istinu ili da pokažu svoje pravo, za javnost dotle nedokučivo lice. U maratonskim direktnim prenosima iz palate američkog Kongresa pred očima miliona gledalaca počela je da se isčauruje prava slika stvari i događaja.

Bilo je neodoljivo — i u televizijskom smislu neponovljivo — posmatrati krupne planove onih koji su uz najveći napor ljudskog glumišta pokušavali da laž zataškaju oratorstvom i hipnotičkim dejstvom svog nastupa. Nemilosrdno oko TV-kamere pronicalo je kroz spoljašnju glazuru verbalnog sofisticiranja, koje bi, da je prenošeno javnosti preko radija ili štampe, imalo za njih, po svojoj prilici, željeni efekat. Kontradikcija dobro sročениh izjava, na jednoj, i izgleda onih koji su ih lansirali, na drugoj strani, obronila je lažne teze i konačno diskvalifikovala mnoge interpretatore. Nije preterano tvrditi da je krajnjem ishodu Votergejta i padu samog Niksona umnogome doprinela televizija, protiv koje je on, čitavo vreme, oštro i kritički istupao. Zar ovo nije izrazit primer izuzetne društveno-političke uloge televizije, ostvarene na način koji je samo njoj svojstven!?

MD: Dotakli smo mnoge probleme savremene televizije, i posebno njene uloge u Sjedinjenim Američkim Državama, kao i Vaša teorijska gledišta o daljem razvitku ovog medija, njenog odnosa prema filmu, drugim umetnostima, kao i društvu. Budući da Vi već nekoliko godina učestvujete u istraživanjima filma i televizije na vodećim američkim institutima i držite pre-

davanja na Harvardu, bilo bi zanimljivo da iznesete svoja iskustva u tom pogledu i da objasnite kako se izučavaju ova dva najsavremenija medija komuniciranja i izražavanja na američkim visokoškolskim ustanovama.

VP: Zanimljivo je, a i tipično za komercijalno ustrojstvo američke kinematografije, da je film, kao objekt naučnog izučavanja, relativno kasno uključen u programe univerziteta (jedva pre sedam ili osam godina). Stvaranje filma — snimanje i režija — postojalo je kao predmet i specijalizacija na mnogim koledžima, ali ne i ozbiljno proučavanje istorije i teorije filma. To je razlog što su mnogi značajni američki filmski istoričari i teoretičari došli iz Evrope (Rudolf Arnhajm, Sigfrid Krakauer, Slavko Vorkapić).

Nasuprot tome, izučavanje televizije gotovo od samog trenutka kad je ovo sredstvo postalo značajan društveni i komunikacioni faktor — našlo je svoje mesto na koledžima i univerzitetima. Danas, svi značajni američki univerziteti imaju posebne fakultete za teorijsko i praktično proučavanje filma i televizije ili su pak te oblasti uključene u programe drugih srodnih fakulteta (književnost, istorija umetnosti, masovne komunikacije, sociologija).

Struktura izučavanja filma i televizije gotovo je svuda podeljena na dve grane: *praktično* savlađivanje filmskog i televizijskog snimanja, posebno režije i ostalih aspekata proizvodnje, i *teorijsko* izučavanje filma i televizije kao komunikacionih i izražajnih medija, posebno istorije, teorije, estetike i kritike.

Najvažnija osobina ovih programa na univerzitetskom nivou je korišćenje svih postojećih tehničkih sredstava: kamera, zvučnog sistema, projekcionih aparata, analizatora i kompjutera. Princip je da u oblasti istorije kinematografije studenti moraju ne samo da vide nego da i podrobno analizuju svaki značajan film. To će reći da fakultet iznajmljuje (od distributera) određene filmove za prikazivanje studentima, ali da istovremeno mora da poseduje vlastite kopije, ako ne tih istih filmova, onda bar kopije značajnih sekvenci. Uz to, studentima stoje na raspolaganju specijalni analitički projektori i montažni stolovi koji omogućuju profesionalno analizovanje filma „od kadra do kadra”, kao što se postupa pri analizovanju slikarskih dela.

U oblasti teorijskog izučavanja televizije naročit akcent se stavlja na istraživanje kompleksnih mogućnosti magnetoskopa (VIDEO-EXPRESSION). Kako u toj oblasti prevashodan

značaj ima uloga kompjutera i elektronskog sintetizatora (o čemu sam već govorio), odeljenja na kojima se izučava film i televizija — a koja su po tradiciji pridodata fakultetima humanističkog smera — povezuju se sa tehnološkim fakultetima i zajednički obrazuju laboratorije snabdevene najsavremenijim mašinerijama. Zato nije ni čudo što se jedna od najopremljenijih VIDEO-laboratorija nalazi na M.I.T., koji spada u red tehnički najrazvijenijih visokih škola u svetu.

Harvard, na drugoj strani, čija je oblast izučavanja uvek bila usredsređena više na teoriju nego na praksu (npr. Harvard ne omogućuje studije slikarske veštine ili muziciranja, ali ima verovatno najbolje fakultete istorije umetnosti i muzikologije), tretira film i televiziju kao akademske discipline. U tu svrhu obrazovana je lokalna kinoteka filmova na 16 mm, koja poseduje oko pet hiljada najznačajnijih klasičnih filmova za prikazivanje studentima. Isto tako, postoje moderni projekcioni analizatori koji omogućuju precizno i stručno ispitivanje svakog kadra ponaosob i raščlanjavanje celokupne strukture filma na njegove sastavne komponente i montažne jedinice. Kao što ste videli prilikom Vaše posete Harvardu, ja radim i predajem na takvom jednom odeljenju čija mi tehnička sredstva omogućuju da obradim knjigu *Analiza filma*, koja će biti završena krajem ove školske godine i objavljena istovremeno na srpskohrvatskom i engleskom jeziku. Sami ste svedok da nisam napustio film i da me „čudo televizije“ nije sasvim omadijalo. Možda ću se uskoro vratiti književnoj i pozorišnoj esejistici koja me je uvela u oblast reproduktivnih i komunikacionih medija. A možda o tome više neću pisati, nego će sve biti zabeleženo na magnetoskopskoj traci. Možda na nekoj drugoj traci. Možda zrakom lasera...